

การมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิชุมชนทาง
ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่เกาะกลางบางทะเล
จังหวัดสุราษฎร์ธานี *

Public Participation regarding Community Rights in
Natural Resources on Koh Klang Bang Talu,
Surat Thani Province

ศิริพร เพ็งจันทร์

Siriporn Pengjan

หน่วยวิจัยนวัตกรรมการบริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

Research Unit of Local Government Administration Innovation,

Faculty of Liberal Arts and Management Sciences,

Prince of Songkhla University Surat Thani Campus

E-mail: pookubsp11@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่เกาะกลางบางทะเล จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสาร และเก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อค้นหาคำถามที่ต้องการหาคำตอบ โดยใช้วิธีเข้าไปอยู่ในกระบวนการเพื่อจะสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

* ได้รับบทความ: 27 เมษายน 2563; แก้ไขบทความ: 19 กรกฎาคม 2563; ตอบรับตีพิมพ์: 24 กรกฎาคม 2563

Received: April 27, 2020; Revised: July 19, 2020; Accepted: July 24, 2020

ผลการวิจัยพบว่า สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กรณีเกาะกลางบางทะเล ซึ่งเป็นสวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ ร.10 ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนรูปแบบการจัดเวทีประชาคมของหมู่บ้าน 2) การรวมกลุ่มของชาวบ้านในชื่อ “กลุ่มรักษ์เกาะกลางบางทะเล” เพื่ออนุรักษ์ระบบนิเวศไว้โดยมีแนวคิดที่ชุมชนต้องได้ประโยชน์ร่วมกันในรูปแบบของสิทธิชุมชนที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และ 3) รวมถึงชุมชนเกาะกลางบางทะเลมีความเข้มแข็ง จึงเป็นปัจจัยหนุนเสริมที่สำคัญต่อการสร้างความร่วมมือของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการการมีส่วนร่วมภายในชุมชนอย่างสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์จากพื้นที่พร้อมการดำรงอยู่ของความหลากหลายทางชีวภาพของเกาะกลางบางทะเล

คำสำคัญ: สิทธิชุมชน; การมีส่วนร่วม; เกาะกลางบางทะเล

Abstract

The objective of this article studies the participation of people about the rights of the community in natural resources on the Koh Klang Bang Talu, Surat Thani Province with quality research, the study from documents and collecting data by conducting field research for participatory observation and interviewing key informants to find the question that they want to find by using the method to create knowledge and understanding about the phenomenon.

The results showed that: The community rights in natural resource management in Koh Klang, Bang Talu. Which was a public park in honor of Rama X 1) the participation of the community, the community public hearing of the village 2) The emergence of the group name: "Rak Koh Klang Bang Talu" to conserve the ecosystem with the idea that communities must benefit together in the form of community rights that will lead to the sustainable 3) The management of natural resources including the Koh Klang Bang Talu was empowerment. Therefore, was a significant supporting factor for creating

community cooperation focusing on the process of community participation in line with the needs of community members to create a balance between natural resources uses and the existence of biodiversity of Koh Klang Bang Talu.

Keywords: community rights; participation; Koh Klang Bang Talu

1. บทนำ

ในอดีตที่ผ่านมาชุมชนต่างๆในประเทศไทยมักได้รับผลกระทบจากโครงการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ผลกระทบที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มักเป็นไปในทางลบ ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆต่อชุมชนตามมาภายหลังโดยโครงการส่วนใหญ่จะเน้นไปทางการพัฒนา ด้านตัวเลขของเศรษฐกิจเพราะการพัฒนาประเทศขับเคลื่อนโดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของประเทศ ซึ่งแต่ละฉบับที่ผ่านมาเน้นการเติบโตทางภาคอุตสาหกรรมเป็นสำคัญ การเติบโต ของเมืองและอุตสาหกรรมจึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมให้ชนบทเป็นผู้รับ ผลกระทบ จนกระทั่งประเทศไทยเข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิ การทางการเมือง เมื่อ 29 ตุลาคม 2539 มีผลใช้บังคับใช้เมื่อ 30 มกราคม 2540 (กระทรวงการ ต่างประเทศ, 2558) ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนปี พ.ศ. 2540 จึงให้ความสำคัญกับสิทธิ ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการจัดการทรัพยากร ขณะที่รัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ.2550 กล่าวว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นของสาธารณะโดยรัฐธรรมนูญให้การรับรองสิทธิพลเมือง ในฐานะ ประชาชนโดยไม่มีการแบ่งแยกเพศ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา จึงเป็นที่มาที่ทำให้ชาวบ้านมีช่องทาง ในการต่อสู้เรียกร้องสิทธิเพื่อปกป้องชุมชนของตน

แม้สิทธิชุมชนจะเป็นเรื่องที่มีมานาน แต่สิทธิชุมชนก็ยังเป็นคำอ้างในการต่อสู้เรียกร้อง ของหลายชุมชนมาอย่างต่อเนื่องแม้กระทั่งปัจจุบันก็ยังมีให้เห็น ซึ่งมีหลายชุมชนที่ลุกขึ้นสู้ เพื่อปกป้องชุมชนในด้านต่างๆ อาทิเช่น การต่อสู้เรียกร้องเรื่องสิทธิที่อยู่อาศัย สิทธิในที่ดินทำกิน สิทธิในการปกป้องผืนป่าและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน สิทธิการใช้ประโยชน์ทางทะเล ฯลฯ ซึ่งปรากฏการณ์การออกมาเรียกร้องสิทธิชุมชนของคนในชุมชนต่างๆล้วนมีต้นสายปลายเหตุมา จากความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับอำนาจรัฐและชุมชนกับเอกชนเป็นส่วนใหญ่

เมื่อกล่าวถึงเรื่องของ "สิทธิ" เอกสารเรื่องสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญของ สำนักงาน เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (ฟ้าดาว คงนคร, 2555) ได้ระบุไว้ว่า สิทธิเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาด้วย

การต่อสู้กับธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน "สิทธิ" จึงเกิดขึ้นได้ด้วยการเคลื่อนไหวทางสังคม ด้วยการต่อกรกับองค์กรต่างๆ และด้วยการเรียกร้องต่อสู้กับอำนาจรัฐ ขณะที่คำว่า "สิทธิชุมชน" หมายถึง สิทธิของคนในชุมชน สิทธิชุมชนมีอาจมีขึ้นได้ถ้าไม่มีผู้คนและชุมชนที่ตระหนักถึงคุณค่า และศักดิ์ศรีของชุมชน

เมื่อย้อนกลับมาดูรากฐานของชุมชน เรากลับพบว่า “ทรัพยากรธรรมชาติ” คือ รากฐานของชุมชนที่ได้สร้างวัฒนธรรมของตนเองเพื่อเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดังกล่าวทำให้ชุมชนสามารถจัดการให้สมาชิกใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างทั่วถึง และชุมชนสามารถกำกับดูแลให้สมาชิกช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรไว้ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งโดยมีรากฐานจากทรัพยากรชุมชนเหล่านี้จนสามารถสืบทอด และสามารถสร้างสรรค์วัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชนขึ้นมาได้ ดังนั้น สิทธิชุมชนจึงเป็นกระบวนการของการให้ความหมาย การเข้าถึงภูมิปัญญา การเข้าถึง และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานของการให้สมาชิกของชุมชนต่างๆ ใช้ทรัพยากรร่วมกันได้อย่างเท่าเทียมและสามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติหรือระบบนิเวศนี้ได้ชั่วลูกชั่วหลาน (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2553) หรือ “สิทธิชุมชน” เป็นอุดมการณ์ที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนมาอย่างยาวนาน (ชลธิรา สัตยาวัฒนาม, 2546) ซึ่งเกิดจากการใช้ชีวิตร่วมกันของชาวชุมชนที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ร่วมทุกข์ ร่วมสุข เกิดความเอื้ออาทร และผูกพัน ความขัดแย้งหรือความแตกแยกที่เกิดขึ้นจะกลายเป็นแรงผลักดันให้มีการคิดค้นวิธีการจัดการภายในให้ลุล่วงไป (ครอบครัวนักกิจกรรมภาคใต้, 2554) หรือ แม้แต่ ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก (2544) ให้ความหมายว่า "สิทธิชุมชน คือ การให้ชุมชนชาวบ้านมีสิทธิในการเลือกอนาคตของตัวเอง เป็นตัวของตัวเอง เป็นอิสระโดยตัวเอง แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันชาวบ้านจำเป็นจะต้องเรียนรู้ชุมชนที่เขาอยู่ ทั้งอยู่กับทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นสิ่งที่โลกกำลังจับจ้องอยู่เขาจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะเชื่อมสิ่งที่มีอยู่กับความต้องการความคาดหวังจากโลกภายนอกเท่าทันเพื่อที่จะปกป้องสิทธิของเขา ในขณะที่เดียวกันก็ใช้สิทธิที่จะพิสูจน์ให้โลกเห็นว่าเขาสามารถทำประโยชน์ให้กับโลกได้อย่างน้อยที่สุด คือ การปกป้องรักษาทรัพยากรของโลก (กนกวรรณ วงศ์กีวี, 2550)

เมื่อศึกษาในมิติของวิธีการหรือการปฏิบัติ สิทธิชุมชน จึงหมายถึง การที่ชุมชนมีสิทธิจัดการทรัพยากร ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่ไม่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เพื่อดำรงไว้ซึ่งการอนุรักษ์การฟื้นฟูตลอดจนการจัดการเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป โดยสามารถต่อสู้เพื่อ

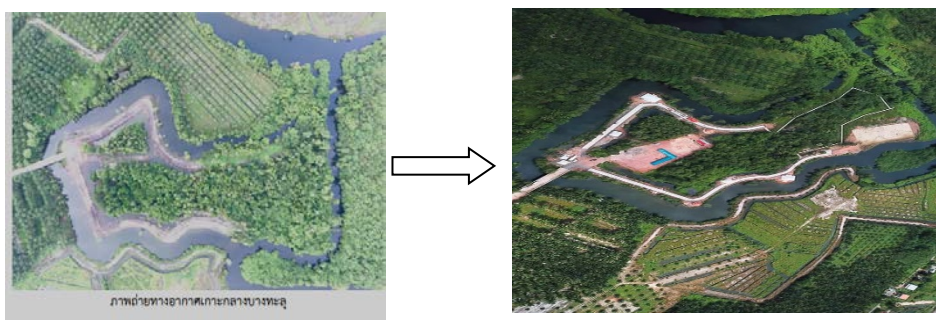
หลุดพ้นจากกลไกของรัฐที่เข้ามาแทรกแซงอย่างแยบยล และสามารถต่อสู้และดำรงอยู่ได้อย่างเป็นธรรมและสันติสืบไป" ทั้งนี้ไม่ว่าการให้คำจำกัดความขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อม หรือบริบทที่เกิดขึ้นในสังคมที่เป็นอยู่ หากชุมชน สามารถรวมตัวได้อย่างเข้มแข็งก็จะสามารถต่อสู้เรียกร้องสิทธิ และเสรีภาพในการจัดการโดยชุมชนเองได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืนต่อไป

ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นความหมายในรูปแบบใดก็ตาม ความหมายของ สิทธิชุมชน ยังคงหมายถึง กลไกการมีส่วนร่วม (Participation) เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะรักษาสិทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเท่าเทียมและยั่งยืน และยังสามารถช่วยเรียกร้องสิทธิให้กับชุมชนให้สามารถมีหน้าที่ในการดูแล รักษา และใช้ประโยชน์จากป่าไม้แหล่งน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ซึ่งงานวิชาการที่เกิดขึ้นมากมายต่างชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่มาของการแย่งชิงทรัพยากรอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากระบบกฎหมายที่ไม่รับรองบทบาท และวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ในทางกลับกัน กลไกภาครัฐกลับมุ่งขยายตัวโดยผ่านกลไกทางการปกครอง การศึกษา สาธารณสุข และหน่วยงานอื่นๆ เพื่อเข้ามาควบคุมและครอบงำชุมชนทำให้ความมีอิสระ ความสามารถในการจัดการชีวิตของตนเองของชาวบ้านทกลับลดลงอย่างต่อเนื่อง

เมื่อเราพิจารณา เกาะกลางบางทะเล ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ หมู่ที่ 7 ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเนื้อที่ 34 ไร่ 93 ตารางวา ซึ่งพื้นที่เกาะกลางบางทะเลได้รับการยกฐานะเป็นสวนสาธารณะเฉลิมพระเกียรติ ร.10 นั้นหมายถึง พื้นที่ที่จะต้องได้รับการดูแล และรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมให้คงความอุดมสมบูรณ์ไว้อย่างยั่งยืน (โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนมะขามเตี้ย, 2559) เกาะกลางบางทะเลมีลักษณะพื้นที่เป็นเกาะกลางน้ำ ในอดีตสภาพพื้นที่บนเกาะกลางบางทะเลเป็นป่าพรุ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านจากชุมชนและจากชุมชนใกล้เคียง เข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เช่น ตัดต้นไม้ภายในเกาะเพื่อสร้างบ้านเรือน เก็บสมุนไพร ตกปลา ล่าสัตว์เป็นอาหาร อีกทั้งมี พันธุ์ไม้หลากหลายชนิดเหมาะแก่การศึกษาเรียนรู้ มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ ควบคู่กับการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ท้องถิ่นในพื้นที่ของเกาะกลางบางทะเลเป็นระบบนิเวศที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมากรอบๆเต็มไปด้วยป่าไม้ทั้งหมด ซึ่งเกาะกลางบางทะเลนับเป็นปอด แห่งที่ 4 ของอำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ต่อมาพื้นที่ดังกล่าวได้ถูกพัฒนาจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมะขามเตี้ยหลายครั้งโดยมีการสร้างถนนรอบเกาะ ขุดลอกคลอง สร้างศาลาที่พัก สร้างห้องน้ำไว้คอยบริการผู้มาเยือน และทางเดินชมธรรมชาติคอนกรีตรอบเกาะ ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรทั้งบนบกและในน้ำจากรูปแบบการพัฒนาพื้นที่เกาะกลางบางทะเลที่ยังไม่ชัดเจนและเป็นแผนที่ไม่ตายตัวทำให้ระบบ

นิเวศน์และสิ่งแวดล้อมภายในเกาะและบริเวณโดยรอบถูกทำลายไปบางส่วน ซึ่งการพัฒนาในระยะที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ยังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ส่งผลให้การพัฒนาไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากประชาชน นำไปสู่ความขัดแย้งของกลุ่มประชาชนในพื้นที่ ความขัดแย้งหลักๆ คือ ขัดแย้งทางความคิดในเรื่องของทิศทางการพัฒนาของเกาะกลางบางทะเล (บุญเลิศ วิชัยดิษฐ์, 27 มีนาคม 2563)

ภาพที่ 1 : ลักษณะของพื้นที่เกาะกลางบางทะเลหลังการพัฒนา

ที่มา : โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนมะขามเตี้ย, 2559

การแก้ไขปัญหาปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ของเกาะกลางบางทะเล และประชาชนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับเกาะกลางบางทะเลในระยะยาว การใช้แนวคิดการพัฒนาโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมจึงเป็นแนวคิดสำคัญที่จะช่วยแก้ไขปัญหาการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการต้องประชาชน และปัญหาความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่ได้ แม้ว่าการเกิดขึ้นของสิทธิชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านมีสิทธิในการเลือกอนาคตเป็นตัวของตัวเอง มีอิสระด้วยตัวเองในสถานการณ์ปัจจุบัน ชาวบ้านจำเป็นจะต้องเรียนรู้ชุมชนที่เขาอยู่ เรียนรู้การจัดการทรัพยากรที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาเหล่านี้เพื่อนำไปสู่การสร้างสิทธิชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรเกาะกลางบางทะเลร่วมกัน

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงดำเนินการศึกษา แนวคิดการพัฒนาโดยยึดหลักการที่ผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เป็นแนวคิดสำคัญที่จะแก้ไขปัญหาการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการต้องประชาชน และปัญหาความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งแนวคิดการพัฒนาโดยยึดหลักการมีส่วนร่วม สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการ

รับผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีของ Cohen and Uphoff (1980) มาใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ของสิทธิชุมชนต่อการพัฒนาพื้นที่เกาะกลางบางทะเล ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อช่วยจัดความขัดแย้งในพื้นที่และไม่ให้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของเกาะกลางบางทะเล และประชาชนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกับเกาะกลางบางทะเลมาอย่างช้านาน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติพื้นที่เกาะกลางบางทะเล จังหวัดสุราษฎร์ธานี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติ บนพื้นที่เกาะกลางบางทะเล จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการสร้างความเข้าใจปรากฏการณ์อย่างเจาะลึก (In depth) เพื่อความเข้าใจอย่างถ่องแท้ของชุมชนทั้งนี้ ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ เก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่หรือการวิจัยสนาม (Field research) เพื่อสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นหลักเพื่อค้นหาคำถามที่ต้องการหาคำตอบโดยใช้วิธีเข้าไปอยู่ในกระบวนการเพื่อจะสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและรวบรวมข้อมูลการตีความ และมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงตรรกะ (Analytic Induction) เนื่องจากข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงทำหน้าที่พยายามหาเหตุการณ์ที่จะเป็นการแย้งหรือปฏิเสธข้อค้นหา การวิเคราะห์เชิงตรรกะทำได้โดย 1) การตีกรอบสิ่งที่จะเข้าไปสังเกตหรือตั้งประเด็น 2) เมื่อผู้วิจัยอยู่ในสถานการณ์แล้วตั้งคำถามเพื่อต้องการหาคำตอบในประเด็นที่ต้องการศึกษา 3) ดำเนินการเก็บข้อมูล โดยเลือกกรณีตัวอย่าง 1 หรือ 2 ประเด็นเพื่อทดสอบความสอดคล้องกับข้อเท็จจริง 4) เมื่อค้นหาคำข้อเท็จจริงหากไม่มีความสอดคล้องกัน ให้เลือกดำเนินการทางใดทางหนึ่ง คือ การกำหนดกรอบประเด็นการศึกษาให้ครอบคลุม 5) เริ่มต้นขั้นตอนที่ 2,3,4 ใหม่จนกว่าจะค้นพบข้อเท็จจริงจากกรณีตัวอย่างที่จะศึกษา และ 6) ผู้วิจัยสามารถจำกัดความสิ่งที่

จะไปสังเกตการณ์ใหม่ หรือ ปรับสิ่งที่จะไปสังเกตการณ์เรื่อยๆจนกระทั่งสามารถหาข้อยุติที่จะค้นพบและหาคำตอบของประเด็นที่ต้องการศึกษาได้ (สุจิตรา บุญยรัตนพันธุ์, 2560)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยได้นำแนวคิดและทฤษฎีของ Cohen and Uphoff (1980) ในการสร้างการมีส่วนร่วม 4 ประการมาใช้ ดังนี้

1. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หมายถึง การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญต่อนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ เฮลเบิร์ก (Helberg, 1994) ได้ทำการศึกษาการตัดสินใจร่วมกันของคณะทำงานผลวิจัยพบว่า การที่คณะทำงานได้ตัดสินใจร่วมกัน โดยทุกคนมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดการพัฒนางานมากกว่าการมีปัจจัยอื่น ๆ

2. ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หมายถึง ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและการประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

3. ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ หมายถึง ผลประโยชน์นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

4. ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล หมายถึง ความเห็น ความชอบ และความคาดหวัง มีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

4. สรุปผลการวิจัย

1. สิทธิชุมชนกับแนวความคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

สิทธิการมีส่วนร่วมหรือสิทธิปกครองตนเองแตกต่างจากสิทธิขั้นพื้นฐานหรือเสรีภาพทั่วไป ซึ่งได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญในความหมายสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานโดยทั่วไป หมายถึง ความชอบธรรมที่บุคคลอาจยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้กับรัฐเพื่อไม่ให้รัฐแทรกแซง หรือ

ก้าวภายในเรื่องซึ่งมีกฎหมายกำหนดให้เป็นแดนอิสระของบุคคล เช่น สิทธิในชีวิตร่างกาย สิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวสิทธิทางทรัพย์สินหรือเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ก็เป็นสิทธิที่มีเนื้อหาไปในทางหวงห้าม หรือ ต่อสู้อำนาจอรัฐมิให้แทรกแซงก้าวล่วงเข้าไปเกี่ยวข้องในเรื่องเป็นแดนอิสระของเอกชน จริงอยู่เสรีภาพย่อมต้องมีขอบเขตของสิทธิเสรีภาพ คือ กฎหมายที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นในขณะเดียวกันกฎหมายจึงเป็นเครื่องกำหนดขอบเขตของสิทธิเสรีภาพ อย่างไรก็ตามก็ตีตราบเท่าที่ไม่เป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่นผู้ใช้สิทธิเสรีภาพย่อมใช้สิทธิเสรีภาพได้อย่างไม่มีข้อจำกัด สิทธิเสรีภาพโดยทั่วไปจึงไม่ใช่สิ่งที่รัฐต้องแบ่งสรรปันส่วนแต่เป็นสิทธิการมีส่วนร่วมหรือสิทธิปกครองตนเองโดยทั่วไป

สิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินโครงการ ในรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การจัดเวทีประชาคมของหมู่บ้าน การใช้แรงงานในการพัฒนาเกาะกลางบางทะเล การรวมกลุ่มของชาวบ้านในชื่อ “กลุ่มรักษ์เกาะกลางบางทะเล” เมื่อกลุ่มคนรวมตัวกันเป็นชุมชนย่อมได้รับสิทธิตามที่กฎหมายให้ไว้ สิทธิชุมชนจะเกี่ยวพันกับสิทธิการมีส่วนร่วมอย่างแยกไม่ออกจากกันไม่ได้ โดยความเข้มแข็งที่แท้จริงของชุมชนจะเกิดขึ้นได้เมื่อชุมชนนั้นๆ ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของตนอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมุ่งเน้นการกระจายอำนาจโดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลางการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการดำเนินโครงการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงออก ซึ่งสิทธิชุมชนจะเข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ โดยรัฐธรรมนูญกำหนดสิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินโครงการจึงเป็นสิทธิพื้นฐานซึ่งเป็นอิสระและไม่อาจถูกแทรกแซงจากอำนาจใดๆ โดยรัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองสิทธิชุมชนไว้อย่างกว้างขวางและยังครอบคลุมไปถึงสิทธิในการที่จะฟ้องร้องหรือเรียกร้องให้มีการคุ้มครองสิทธิของตนตามที่กฎหมายได้ให้ไว้การดำเนินโครงการใดๆ จึงมีความจำเป็นจะต้องคำนึงถึงสิทธิชุมชนอย่างเคร่งครัด ซึ่งสะท้อนออกมาได้ในหลายรูปแบบ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2553) ส่งผลในการลดปัญหาความขัดแย้งและการคัดค้านโครงการได้เป็นอย่างดีภายใต้แนวความคิดที่ว่า การดำรงอยู่ของชุมชนและทิศทางของระบบเศรษฐกิจจะต้องเติบโตไปอย่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การใช้สิทธิเข้ามามีมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจะกระทำโดยผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนหรือที่เรียกกันว่า การทำประชาพิจารณ์ (Public Hearing) ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งทางกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ได้รับผลกระทบจากโครงการหรือกิจกรรมใดๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงออกในการมีส่วนร่วมของตนเอง

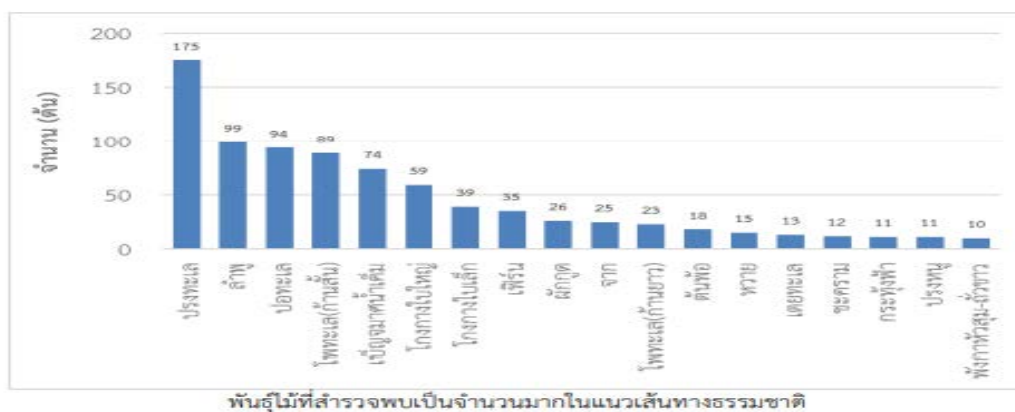
ความรักในทรัพยากรธรรมชาติ กลไกสร้าง “กลุ่มอนุรักษ์เกาะกลางบางทะเล”

การพัฒนาเกาะกลางบางทะเล มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเกาะกลางบางทะเล ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ตำบลมะขามเตี้ย โดยภาพรวมของโครงการได้มีการศึกษาระบบนิเวศทั้งบนบกและในน้ำของเกาะกลางบางทะเลเพื่อแสวงหาความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ซึ่งค้นพบว่า เกาะกลางบางทะเล อุดมสมบูรณ์ไปด้วย พันธุ์ปลา และพันธุ์ไม้นานาชนิด

ภาพที่ 2 : พันธุ์ปลาที่พบใน “เกาะกลางบางทะเล”

ที่มา : โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนมะขามเตี้ย, 2559

ภาพที่ 3 : ตารางพันธุ์ไม้ที่พบในแนวเส้นทางธรรมชาติที่พบใน “เกาะกลางบางทะเล”

ที่มา : โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนมะขามเตี้ย, 2559

ระบบนิเวศทั้งบนบกและในน้ำบริเวณเกาะกลางบางทะเล บุรีเวณดังกล่าวจัดเป็นพื้นที่ป่าชายเลนชนิดหนึ่งประกอบไปด้วยพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่มีความหลากหลายชนิดที่ ดำรงชีวิตร่วมกันในสภาพแวดล้อมที่เป็นดินเลนเช่นเดียวกับป่าชายเลน โดยที่ป่าชายเลนถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญ และให้ประโยชน์ทั้งในด้านป่าไม้ ประมง และรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ประกอบกับวันสำคัญต่าง ๆ ของชุมชน ต่างมีกิจกรรมที่ร่วมกันอนุรักษ์และรักษาเกาะกลางบางทะเล เช่น กิจกรรมปลูกต้นไม้ในป่าชายเลน กิจกรรมถนนสุขภาพของผู้สูงอายุ และการเป็นพื้นที่รวมกลุ่มของประชาชนในหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านมะขามเตี้ย หมู่บ้านท่าสน เป็นต้น

การรวมกลุ่มกันในชื่อ “กลุ่มคนรักเกาะกลางบางทะเล” เพื่อแสดงการปกป้องสิทธิชุมชน เพื่อปกป้องป่าชายเลนจากการพัฒนาของภาครัฐ และการแก้ปัญหาชาวบ้านได้รับผลกระทบจากการตัดไม้ ฯลฯ ล้วนก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางน้ำ การปนเปื้อนสารเคมีในน้ำ การขาดผสมกลมกลืนของเส้นทางเดินคอนกรีตกับพื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่ที่วางไข่ของสัตว์น้ำลดลงส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำน้อยลง สัตว์น้ำพันธุ์พืชที่สำคัญหายไป เป็นต้น การออกมาแสดงออกของกลุ่มด้วยรูปแบบและวิธีการแสดงออกซึ่งสิทธิของชุมชนในการใช้สิทธิในฐานะที่เป็นสิทธิตามธรรมชาติของชุมชนรอบเกาะกลางบางทะเลตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมอนุรักษ์ เช่น การยื่นข้อเรียกร้องต่อภาครัฐให้ยอมรับว่าเกาะกลางบางทะเลต้องเป็นป่าที่ต้องได้รับการปกป้อง และสนับสนุนเพื่อการดูแลรักษาจากภาครัฐ ไม่ใช่ที่ดินสาธารณะประโยชน์ของแผ่นดินที่ใครจะเข้ามาจับจองทำประโยชน์เมื่อใดก็ได้ ต้องก่อให้เกิดแนวทางในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรบริเวณเกาะกลางบางทะเล ให้ได้ผลเต็มที่ตลอดไป (เสนอ วิชัยดิษฐ์, 27 มีนาคม 2563)

แม้ว่าในชุมชนมีความเห็นที่แตกต่างกันอยู่ในส่วนของกลุ่มที่ต้องการพัฒนาให้เป็นพื้นที่ที่เกิดการใช้ประโยชน์ในเชิงสันตนาการ การออกกำลังกาย พื้นที่กีฬา และกลุ่มที่ยังอยากให้เกิดการอนุรักษ์และรักษาสภาพนิเวศให้คงอยู่แบบเดิม ซึ่งไม่ได้เป็นการต่อสู้ที่ต้องใช้เวลานานหรือสู้กับอำนาจทุน และอำนาจรัฐ (เอกชัย อิศระทะ, 2558) แต่การร่วมกันหาทางออกด้วยกลไกการมีส่วนร่วม เช่น “กิจกรรมประชาคมหมู่บ้านค้นหาปัญหาความต้องการจัดเรียงลำดับความสำคัญปัญหาทำแผนหมู่บ้าน” โดยการที่คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นจัดประชุมประชาคมท้องถิ่นร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อแจ้งแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น การรับทราบปัญหาความต้องการประเด็นการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่เพื่อนำมากำหนดแนวทางการจัดทำ

แผนพัฒนาท้องถิ่นหรือสร้างแผนพัฒนาหมู่บ้านหรือแผนชุมชนร่วมกันของคนทั้งชุมชน (บุญเลิศ วิชัยดิษฐ์, 27 มีนาคม 2563) แม้แต่การส่งตัวแทนเพื่อเจรจากับการแก้ไขปัญหาหารือกับภาครัฐ ก็ล้วนเป็นกลไกสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาพื้นที่ (เสนห์ วิชัยดิษฐ์, 27 มีนาคม 2563)

การจัดการทรัพยากรบริเวณเกาะกลางบางทะเลสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ยั่งยืนต่อไปได้ เช่น การรักษาพื้นที่เพื่อให้ป่าชายเลนคงไว้ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากพอสมควร และจะต้องช่วยกันหลายๆ ฝ่าย รวมทั้งการจัดการวางแผนการใช้ที่ดินทรัพยากรบริเวณเกาะกลางบางทะเลให้เหมาะสมจึงเป็นช่องทางหนึ่งที่จะรักษาพื้นที่บริเวณนี้ไว้ได้ ซึ่งกลายเป็นจุดรวมที่สำคัญของการเกิดขึ้นของ “กลุ่มรักษ์เกาะกลางบางทะเล” เมื่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรบริเวณเกาะกลางบางทะเลให้มีประสิทธิภาพและใช้ประโยชน์สูงสุดของทุกส่วนในชุมชนได้มากขึ้น หากทางด้านผู้ปฏิบัติการเจ้าหน้าที่ควบคุม นักวิชาการ และผู้ที่อาศัยอยู่รอบบริเวณดังกล่าว ได้ร่วมมือกันอย่างจริงจังแล้ว เชื่อว่าการใช้ประโยชน์ทรัพยากรบริเวณเกาะกลางบางทะเล จะประสบผลสำเร็จมากขึ้น ประโยชน์สูงสุด และปราศจากการทำลายระบบนิเวศในบริเวณนี้ด้วย ซึ่งเป็นแนวทางของกลุ่มรักษ์เกาะกลางบางทะเล (บุญเลิศ วิชัยดิษฐ์, 27 มีนาคม 2563)

ดังนั้น สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมทั้งจากการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล สามารถเกิดขึ้นได้จริงในทางปฏิบัติหากภาครัฐ โดยเฉพาะส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน และโดยเฉพาะเจ้าของพื้นที่ ในภาพตัวแทนของ “กลุ่มรักษ์เกาะกลางบางทะเล” ของหลากหลายช่วงวัย โดยเฉพาะมีแกนนำเยาวชนเป็นแกนหลักในการรักษากันฐานบ้านเกิด ร่วมกันสรรสร้างและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ว่าแท้จริงแล้วสิ่งที่ชุมชนจะก่อให้เกิดขึ้นได้สร้างพลังชุมชน ไม่เพียงแต่มุ่งรักษาสิทธิชุมชน แต่เราต้องรักษาสิทธิทางประเพณีดำรงคุณค่าทางวัฒนธรรมเพื่อคงรักษาไว้ซึ่งสิทธิทางภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ตั้งอยู่บนแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกัน นำไปสู่การรักษา “เกาะกลางบางทะเล” ร่วมกันของทุกคน

5. อภิปรายผลการวิจัย

การต่อสู้เพื่อรักษาพื้นที่ป่า เพราะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ใช่เรื่องของรัฐ แต่ฝ่ายเดียวอีกต่อไปไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของความเป็นเจ้าของ หรือการจัดการ แต่เป็นเรื่องของคนทั้งชาติ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการปกป้องรักษาพื้นที่เกาะกลางบางทะเล ปัญหาในปัจจุบันนี้อยู่ที่วิธีการมีส่วนร่วม อยู่ที่การคิดเครื่องมือและเทคนิค

ของการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมที่จำให้ประสบความสำเร็จ (เสนห์ วิชัยดิษฐ์, 27 มีนาคม 2563) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพ์ลิขิต แก้วหานามและคณะ (2559) พบว่า แม้จะมีประชาชนบางคนที่รู้ว่าเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นมาจากการขุดเจาะก๊าซธรรมชาติ แต่ก็ไม่รู้ว่าจะทำเช่นไรเพื่อที่จะต่อสู้เพื่อที่จะเรียกร้องปกป้องสิทธิชุมชนของตนเอง แม้ว่าจะมีการรวมตัวกันของประชาชนแต่ก็ยังไม่มีความเข้มแข็งมากพอ ประชาชนบางส่วนไม่กล้าที่จะออกรวมตัวกันต่อต้าน และมีประชาชนบางส่วนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกับประชาชนที่ได้รับผลกระทบ ดังนั้นจึงไม่มีการดำเนินการปกป้องสิทธิชุมชนของตนเองจึงไม่ประสบความสำเร็จ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เกาะกลางบางทะเล จากกรณีตัวอย่าง เมื่อเกิดภัยแล้งทำให้ตำบลมะขามเตี้ยค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหาก็แล้งเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของประชาชนโดยทำโครงการขุดลอกคลองเกาะกลางบางทะเล แต่ประชาชนบางกลุ่มในหมู่บ้านมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันจึงทำให้เกิดความขัดแย้งกันในการก่อสร้างเนื่องจากบางกลุ่มในชุมชนต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้ดำรงชีวิตอยู่ และกลุ่มชุมชนที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมีการเรียกร้อง แต่ก็มีประชาชนบางกลุ่มเห็นด้วยกับการพัฒนา ผู้เกี่ยวข้องในชุมชนโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านได้ทำแผนนโยบายเพื่อให้เกิดการตอบสนองต่อความต้องการกับทั้งสองกลุ่มมาบูรณาการนำมาผสมผสานกันคนละครึ่งทางเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งกันภายในชุมชน โดยการจัดทำสวนสาธารณะเพื่อให้ประชาชนได้ใช้บริการ และผลการตอบรับที่ดีจากประชาชนที่ใช้บริการ นี่อาจเป็นรูปแบบและกรณีตัวอย่างหนึ่งของการมีส่วนร่วม แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบส่วนร่วมที่เหมาะสมเป็นรูปแบบที่ต้องคิดร่วมกัน เพราะว่าการมีส่วนร่วมมีตั้งแต่ร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผล ไปจนกระทั่งถึงร่วมตรวจสอบ แม้กระทั่งการร่วมรับรู้แบบนิ่งเฉย (Passive) คือ ประชาชนต้องเข้าไปขอข้อมูลจึงจะให้ และการร่วมรับรู้แบบกระตือรือร้น (Active) คือ การส่งข้อมูลไปให้ประชาชน เพราะฉะนั้นความหลากหลายของรูปแบบเหล่านี้ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการอาจจะต้องการรูปแบบที่เหมาะสม นอกจากนั้นรูปแบบของกิจกรรมการมีส่วนร่วมก็แตกต่างกันไปตั้งแต่มีการออกกฎเกณฑ์ เรียกว่า กฎเกณฑ์การตัดสินใจ (Regulatory Decision) ตลอดจนการกำหนดแผนซึ่งอาจจะเป็นแผนที่มีลักษณะชี้แนะจนกระทั่งถึงการตัดสินใจให้มีโครงการแต่ละโครงการ และการลงมือทำตามโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับ รจนา คำดีเกิด (2554) ศึกษาเรื่องการศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนกลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม พบว่า การสื่อสารเรื่องเขื่อนในหลายรูปแบบ มีความตื่นตัวด้านสิทธิ

ชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตจากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม ในสามลักษณะ คือ เพิกเฉย คัดค้าน และยอมรับเขื่อน มีรูปแบบความตื่นตัวในรูปแบบต่างๆ คือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน การแสดงออกต่อสาธารณะ การสอบถามข้อมูลจากภาครัฐ การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนที่เคยได้รับผลกระทบเรื่องเขื่อน การศึกษาดูงาน และการเตรียมรับมือกับเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้น ปัจจัยที่มีผลต่อความตื่นตัวดังกล่าว แบ่งออกเป็น 2 ปัจจัย คือ หนึ่ง ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ภาครัฐ บริษัทเอกชน นักพัฒนา-เอกชน นักวิชาการ ชุมชนที่เคยมีบทเรียนเรื่องเขื่อน และสื่อต่างๆ สอง ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำชุมชน การประเมินผลประโยชน์และผลกระทบจากการสร้างเขื่อนของชุมชน การรับรู้และความเชื่อมั่นในสิทธิของชุมชนรวมทั้งการตัดสินใจรับข้อมูลของคนในชุมชน

อีกทั้งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันกับสิทธิชุมชนได้บัญญัติเกี่ยวกับการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีหลักการใหม่ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างบทบาทของประชาชนและชุมชน ท้องถิ่นในการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ พ.ร.บ. องค์กร (2555) หลักการด้านสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ ในเรื่องกำหนดเป็นแนวนโยบาย พื้นฐานของรัฐไว้ว่าให้รัฐมีหน้าที่สนับสนุนในการดูแลรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมบนหลักการขั้นพื้นฐาน คือ การสงวน รักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน การควบคุมและจัดภาวะมลพิษสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสุขภาพ อนามัย และคุณภาพชีวิตของมนุษย์ โดยทั้งสองประการให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งกำหนดหน้าที่ของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ชุมชน ท้องถิ่นดั้งเดิม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งถือเป็นมิติการสร้างคามยั่งยืนของชุมชนด้วย “กลไกการมีส่วนร่วมที่ดำรงอยู่ภายใต้สิทธิชุมชน”

ดังนั้น สิทธิชุมชน หรือ Community Right ของพื้นที่เกาะกลางบางทะเล คือ การที่กลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีขอบเขตเป็นชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หลายชุมชน หลายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มคนในชนบทเท่านั้น แต่จะรวมถึงกลุ่มคนในเมืองด้วย กลุ่มคนเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ทางสังคม มีวัฒนธรรมร่วมกัน มีการจัดสรร การใช้ทรัพยากร และมีผลประโยชน์ร่วมกันเพื่อรักษาให้เกาะกลางบางทะเลยั่งยืน ด้วยการสร้างอำนาจอันชอบธรรมถูกต้อง ตามกฎหมาย ประเพณี หรือข้อตกลงที่บุคคลในสังคมยึดถือร่วมกันเพื่อไม่ให้สิทธิชุมชนเป็นเพียงวาทกรรมที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่แท้จริงแล้ว "สิทธิชุมชน" เป็นอุดมการณ์ที่

แนบแน่นกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมชุมชนมาอย่างยาวนาน (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2546) โดยเฉพาะ “พื้นที่เกาะกลางบางทะเล” จากการใช้ชีวิตร่วมกันของชาวชุมชนที่ต้องพึ่งพาอาศัย ร่วมทุกข์ ร่วมสุข เกิดความเอื้ออาทรและผูกพัน แม้ความขัดแย้งแตกแยกที่เกิดขึ้นจะผลักดันให้มีการคิดค้นหาวิธีการจัดการภายในให้ลุล่วงในทิศทางเชิงบวก ลักษณะดังกล่าวจึงเกิดการพัฒนาเป็น “กฎเกณฑ์” โดยไม่ต้องเป็น “ลายลักษณ์อักษร” ก็สามารถทำได้ เพื่อสร้างความศรัทธาที่ดีที่ชาวชุมชนยึดถือร่วมกันทั้งหมู่บ้านต่อไป และเป็นส่วนร่วมติดตามสอดส่องแฝงอยู่ในวิถีชีวิต ชุมชนเข้มแข็ง จนพัฒนาเป็นแบบแผนที่แข็งแกร่ง แม้ว่ากฎเกณฑ์ดังกล่าวของชุมชน เป็นข้อบัญญัติถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นความสัมพันธ์ ที่เกี่ยวเนื่องกับ “ขอบเขตอำนาจ” สมาชิกแต่ละคนแต่ละฐานะพึงมีพึงได้รับท่ามกลางการดำเนินชีวิตด้วยกัน อำนาจนั้นจึงเป็นอำนาจที่ทุกคนยอมรับภายใต้ “คุณค่า” ที่ยึดถือร่วมกัน ซึ่งเป็นอำนาจที่มีความชอบธรรม คือ “ระบบสิทธิ” ของชุมชน

6. ข้อเสนอแนะ

1. ประเด็นทางเทคนิคและทางเลือกของการมีส่วนร่วมที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมในการดูแลและรักษาพื้นที่เกาะกลางบางทะเลร่วมกันของภาครัฐและภาคประชาชน
2. การสร้างสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เกาะกลางบางทะเล จากการพัฒนาเพื่อนันทนาการ ส่งเสริมสุขภาพ การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ตลอดจนความหลากหลายทางชีวภาพ และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม
3. การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มคนรักเกาะกลางบางทะเลเนื่องจากเป็นกลุ่มภาคประชาชนที่สำคัญที่จะช่วยกันดูแลและรักษาพื้นที่เกาะกลางบางทะเลเพื่อเป็นการยกระดับของกลุ่มคนที่เสียสละและการรักษาสิทธิชุมชนให้มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เท่าเทียมและเป็นประโยชน์กับประชาชนทุกคนในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการต่างประเทศ. (2558). *Universal Periodic Review*. สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 2563, จาก <http://humanrights.mfa.go.th/upload/pdf/UPR-small.pdf>.
- กนกวรรณ วงศ์กวี. (2550). ความเคลื่อนไหวของสิทธิชุมชนตามกฎหมายไทย พื้นที่และมุมมอง : เรื่องของไทยถึงสากล. *วารสารไทยคดีศึกษา*. 4(1): 235-278.
- ครอบครัวนักกิจกรรมภาคใต้. (2554). *สิทธิชุมชน สิทธิในการจัดการทรัพยากร สิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์*. สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 2563, จาก <http://www.oknation.net/blog>.
- โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนมะขามเตี้ย. (2559). *โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนมะขามเตี้ย ภายใต้งานโครงการ ม.อ.เพื่อชุมชนเข้มแข็งปีงบประมาณ 2559. รายงานการศึกษา*. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี.
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. (2546). *สิทธิชุมชนท้องถิ่น จากจารีตประเพณีสู่สถานการณ์ปัจจุบัน*. สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 2563, จาก : <http://SouthernFamilyActivists/2010/05/13/entry-9>.
- พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม และคณะ. (2559). สิทธิชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาบ้านคำไผ่-โนนสง่า จังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารการบริหารปกครอง*. 5 (2), 198-220.
- ฟ้าดาว คงนคร. (2555). *สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ*. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- บุญเลิศ วิชัยดิษฐ์. (2563). ผู้ใหญ่บ้าน. *สัมภาษณ์*. วันที่ 14 มีนาคม 2563.
- รจนา คำดีเกิด. (2554). การศึกษาความตื่นตัวด้านสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขงจังหวัดอุบลราชธานี จากโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนบ้านกุ่ม. *วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2553). *พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร กระบวนทัศน์และนโยบาย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เสน่ห์ จามริก. (2544). *มิติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิอำนาจและการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เสนอห์ วิชัยดิษฐ์. (2563). กลุ่มคนรักเกาะกลางบางทะเล. *สัมภาษณ์*. วันที่ 14 มีนาคม 2563.

สุจิตรา บุญยรัตนพันธุ์. (2560). *ระเบียบวิธีวิจัย สำหรับรัฐประศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ :
สถาบันนิติบัญญัติพัฒนบริหารศาสตร์.

Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1980). *Participations place in rural development: Seeking clarity through specificity*. New York: World Developments.

Helberg, Susan L., (1994). *A study of teachers' shared decision making staff development needs*. Retrieved March 14, 2020, from
<https://stars.library.ucf.edu/rtd/3444>.